

Bezwaarschrift BioForum op het ontwerp Programmatische aanpak stikstof

SAMENVATTING

1) BioForum onderschrijft de instandhoudingsdoelstellingen voor Europees beschermde natuur en de nood aan een rechtszeker kader voor de landbouwsector. **Deze problematiek, samen met alle andere (milieu)problemen waar landbouw mee te maken heeft, vergt een geïntegreerd, samenhangend beleid. Dergelijke systeemaanpak ontbreekt volledig in dit PAS.**

De stikstofcrisis en de vele andere (omgevings)crisissen waar de landbouw mee te maken heeft, vergt een visie op de toekomst van de landbouw. Enkel een landbouwsysteem gericht op circulariteit en grondgebondenheid, in samenwerking met de natuur, kan omgaan met de vele uitdagingen die de omgeving oplegt. **BioForum is van mening dat meer werk moet gemaakt worden om circulaire, agro-ecologische landbouw, zoals biologische productie, te stimuleren omdat dit type landbouw robuust is naar de toekomst toe.** Beleid dat dit tegenwerkt, is slecht beleid.

2) Het PAS zet echter in op technologie die de ammoniakuitstoot in theorie aanpakt maar abstractie maakt van alle andere problemen en zelfs nieuwe problemen creëert, zoals in het geval met de luchtwassers (water- en energieverbruik, nood aan grote hoeveelheden sterk zwavelzuur...). Uit studies blijkt dat de effectiviteit van AEA-stalsystemen en luchtwassers zelfs overschat wordt. **Deze (end-of-pipe) technologieën zijn bovendien niet aangepast aan de biologische manier van werken en zijn in veel gevallen strijdig met het biologische lastenboek en de achterliggende biologische principes.**

3) Omwille van die reden is het niet meer dan terecht dat er voor biologische producenten een correctiemechanisme is. Biologische landbouw vertrekt immers wel degelijk van een systeembenadering die rekening houdt met meerdere problematieken tegelijk, waaronder dierenwelzijn. Bovendien hebben biostallen kenmerken die de ammoniakuitstoot inperken (bv. de lagere temperatuur), maar daar houdt het PAS geen rekening mee. Het PAS maakt ook geen onderscheid tussen circulaire en grondgebonden systemen enerzijds en anderzijds systemen met veel import van stikstof via kunstmest en overzeese soja (veevoer). **Die stikstofimport in het landbouwsysteem is dé oorzaak van het stikstofprobleem. Daar maakt het PAS geen enkele melding van, laat staan dat het oplossingen biedt.**

Het correctiemechanisme voor biologische landbouw is positief maar beperkt zich helaas tot biologische bedrijven met een impactscore lager dan 1%. Biologische bedrijven met een hogere impactscore moeten ook voldoen aan het biologische lastenboek. Het rest niets anders dan de

dieren aantallen te verminderen. Veelal hebben deze bedrijven destijds, bij de omschakeling, al de dieren aantallen ingeperkt. **BioForum vraagt dat ook de biologische bedrijven met een impactscore hoger dan 1% vrijgesteld worden van de reductiepercentages**, net zoals het geval is met 1) de bedrijven die al geïnvesteerd hebben in een ammoniakemissiearme stal (in het geval van varkens- en pluimveebedrijven) en 2) bedrijven met de *diercategorieën en productiesystemen waarvoor geen erkende maatregelen voorhanden zijn of niet vervat zijn in de generieke reductiemaatregelen*. **Zoniet, is er duidelijk sprake van discriminatie ten aanzien van de biologische sector.**

4) BioForum vraagt bovendien om werk te maken van een PAS-lijst met maatregelen die eenvoudig te implementeren zijn (of al courant ingevoerd zijn) in de biosector. Om dit mogelijk te maken vragen we **bijkomend budget voor onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, dat nodig is om (eenvoudige) maatregelen op de PAS-lijst te laten opnemen.**

5) Tot slot heeft BioForum ernstige vragen bij de rechtszekerheid van dit PAS. Gezien het gebrek aan een systeembenadering, de onzekerheid omtrent de effectiviteit van de AEA- en end-of-pipe-technologie en het feit dat men onvoldoende ver vooruit kijkt, vrezen we dat het PAS niet in staat zal zijn om de vooropgestelde doelstellingen te realiseren. **BioForum vraagt om werk te maken van een gebieds- (en zelfs bedrijfs-)gerichte geïntegreerde aanpak binnen een participatief traject om de doelen effectief te bereiken en op die manier te zorgen voor rechtszekerheid.**

1. Het PAS vertrekt niet van een visie op de toekomstige landbouw

De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) heeft als centraal doel om bij te dragen aan de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen voor Europees beschermde natuur (Habitatrichtlijngebieden) door de impact van stikstofdepositie structureel en planmatig terug te dringen. De PAS moet ook een toekomstgericht, werkbaar en rechtszeker kader bieden voor vergunning- en toestemmingverlening, rekening houdend met ecologische, sociale en economische randvoorwaarden.

BioForum onderschrijft de instandhoudingsdoelstellingen voor Europees beschermde natuur én de nood aan een rechtszeker kader. BioForum erkent dat het overheersende landbouwmodel, met name de toenemende intensivering en opschaling van de landbouw, een belangrijke rol speelt bij het feit dat onze natuur zich niet in een goede staat van instandhouding bevindt en dat tussenkomst van het beleid dus nodig is.

Helaas stellen we vast dat hier sprake is van een verkokerd of gefragmenteerd beleid. Telkens wordt een klein puzzelstukje vastgepakt maar de volledige puzzel wordt niet gemaakt. Nu ligt de focus op de stikstofdepositie in natuurgebied en wordt volledig abstractie gemaakt van

- alle andere problemen waar natuurgebieden mee te maken hebben. Het is niet omdat de overschrijding van de kritische depositiewaarde (KDW) tot nul herleid wordt (in 2045) dat vijf jaar later de Europese natuur zich in een goede staat van instandhouding zal bevinden;
- het feit dat ook natuur buiten de Europese natuurgebieden, en in het bijzonder in het landbouwgebied, te lijden heeft¹; volgens het Natuurrapport (NARA) ligt de belangrijkste oorzaak daarvan bij de intensivering van de landbouw;

¹ Zie bijvoorbeeld <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/milieu-en-natuur/algemene-broedvogelindex#minder-broedvogels-in-landbouwgebieden-dan-in-2007>

- de intensivering van de landbouw nog andere problemen met zich meebrengt, problemen die telkens apart worden aangepakt met als gevolg dat veel te weinig brongericht wordt gewerkt, maar telkens wordt teruggегреpen naar end-of-pipe technologieën, die op hun beurt andere problemen met zich meebrengen;
- het feit dat de voordelen van extensieve landbouwsystemen of landbouwsystemen die in interactie gaan met de natuur (wat op zich meestal gepaard gaat met het houden van minder dieren en dus meer grondgebondenheid), (gedeeltelijk) miskend worden. Het correctiemechanisme dat ondermeer voorzien is voor biologische landbouw is een belangrijke toenadering maar volstaat niet (zie verder).

Dergelijk natuur- en milieubeleid werkt niet. **BioForum is van mening dat heel deze problematiek gezamenlijk in een geïntegreerd, samenhangend beleid moet worden aangepakt. Met andere woorden, deze crisis vergt een systeemaanpak en een visie op de landbouw van de toekomst.**

Die visie op lange termijn waarbinnen men landbouw wil zien evolueren, ontbreekt. Nochtans zal de landbouw, net zoals andere sectoren, in de toekomst steeds meer geconfronteerd worden met begrenzingen (milieugebruiksruimte), niet enkel omwille van de impact op de natuur, maar ook omwille van de impact van allerlei economische activiteiten op het menselijk welzijn en gezondheid. Ook de beperkingen op hulpbronnen zullen zich steeds meer laten voelen. Denk bv. aan proper drinkwater of toegang tot grond- en oppervlaktewater, in het bijzonder in periodes van droogtes. Dergelijke beperkingen zullen zich in de landbouw zowel aan inputzijde (toegang tot) als outputzijde (beperkingen van vervuiling via pesticiden, bemesting, enz...) laten voelen. De stikstofproblematiek, grotendeels geïmporteerd via kunstmest en veevoeders, is maar één uitdaging.

Het beleid moet stilstaan bij de vraag welk soort landbouw überhaupt nog mogelijk is in het dichtbebouwde Vlaanderen. Zonder duidelijke visie waar we met de landbouw naartoe moeten in Vlaanderen, of wat gezien de vele uitdagingen nog haalbaar is in de regio, zal men blijven hangen in verkokerd beleid met maatregelen die slechts tijdelijk een bepaald probleem lijken aan te pakken, veelal met (end-of-pipe) technologie, maar die geen oplossingen ten gronde bieden.

Volgens BioForum ligt het antwoord bij circulaire, agro-ecologische landbouw, zoals biologische landbouw. Enkel een landbouwsysteem gericht op circulariteit, en in samenwerking met de natuur, kan omgaan met de diverse uitdagingen zoals hierboven geformuleerd. Maar dit PAS is vooral afgestemd op de mogelijkheden van het gangbare landbouwsysteem. BioForum erkent weliswaar de voordelen van het correctiemechanisme voor biologische landbouw maar is van mening dat dit niet volstaat (zie verder).

Het gebrek aan visie op het soort landbouw waar we naartoe moeten evolueren, leidt er toe dat men het antwoord schuldig blijft op de vraag wat er met de vrijgekomen gronden moet gebeuren². Er mag geen extra landbouwareaal verloren gaan ten voordele van nog meer verpaarding en vertuining. Het zou, gezien de brede waaier aan uitdagingen, vanzelfsprekend moeten zijn dat deze landbouwgronden worden gevrijwaard voor duurzame, toekomstgerichte, circulaire landbouw en

² Deze vraag werd gesteld tijdens de hoorzitting over het ontwerp PAS, georganiseerd door de Salv en de Minaraad op 05/05/22.

veehouderij (dat deel uitmaakt van een gemengd systeem) dat geen of nauwelijks bijkomende stikstofstromen importeert.

2. Vooropgestelde technologische oplossingen schieten tekort

Het gebrek aan een visie op een robuust en toekomstbestendig landbouwsysteem leidt ertoe dat telkens wordt teruggegrepen naar (end-of-pipe) technologie. Indirect is dit een keuze voor nog meer intensieve en grootschalige landbouw. **Een investering in dure technologie gaat immers gepaard met het houden van meer dieren om de investering rendabel te houden.**

Ook dit ontwerp PAS zet zeer sterk in op technologie om te komen tot ammoniakreductie:

- Enkel de varkens- en pluimveehouders met **niet**-AEA stallen voor varkens en pluimvee moeten maatregelen treffen om te komen tot een reductie van 60% op stalniveau. Dit leidt tot discriminatie ten aanzien van bedrijven die recent omschakelden naar bio omdat zij nu bijkomend wel nog een reductie moeten realiseren (zie verder).
- Varkens- en pluimveehouders (niet-AEA) worden gestimuleerd om nieuwe stallen te bouwen of luchtwassers te plaatsen. Zo worden de steunpercentages voor zowel AEA-stallen als voor ammoniak-reducerende investeringen uit de aangepaste PAS-lijst verhoogt van 30 naar 40% en voor jonge boeren van 40 naar liefst 65%.
- Omgekeerd, wie kiest voor een transitie op het bedrijf met het houden van minder dieren, komt niet noodzakelijk in aanmerking voor dergelijke financiële aanmoediging, tenzij dit zou gepaard gaan met een technologie uit de PAS-lijst.

4

BioForum wijst op het niet-duurzame karakter van bepaalde technologieën (in het bijzonder de luchtwassers) die nu sterk naar voor worden geschoven.

Luchtwassers

Biologische luchtwassers vergen enorme hoeveelheden water: 490 à 1.260 liter per kg afgevangen ammoniak³, wat in tijden van toenemende klimaatverandering (droogteproblematiek) bezwaarlijk is. Het waterverbruik is “beperkter” bij chemische luchtwassers, namelijk 200 liter per kg afgevangen ammoniak. In de praktijk kan het waterverbruik nog hoger zijn: er treden immers altijd wel lekverliezen op (bv. door verdamping).

Bij chemische luchtwassers zijn bovendien grote hoeveelheden sterk zwavelzuur nodig (verhoogd risico op stalbrand!). Voor het wassen van 1 kg ammoniak is 2,9 kg zwavelzuur nodig. Een hoeveelheid van 2,9 kg zwavelzuur komt overeen met ongeveer 1,5 liter zwavelzuur 98% of 1,53 liter zwavelzuur 96%).⁴

Algemeen werken luchtwassers best in hermetisch afgesloten stallen. Bij bedrijven die hun dieren toegang geven tot uitloop, zoals bij biologische productie, zullen dergelijke systemen niet goed

³ <https://lv.vlaanderen.be/nl/voorlichting-info/publicaties/praktijkguiden/water/teggangaan-van-waterveroorzaking-4>

⁴ <https://www.infomil.nl/onderwerpen/landbouw/luchtwassers/>

functioneren. We stellen ons ernstige vragen op vlak van dierenwelzijn bij dergelijke hermetisch afgesloten stalsystemen⁵.

Tot slot moeten ook vragen gesteld worden bij de effectiviteit van dergelijke luchtwassers in de praktijk. Uit controles van de milieu-inspectie blijkt dat luchtwassers, die toegepast worden in varkensstallen, vaak niet correct worden gebruikt. Een controle in 2020 bij 52 Vlaamse varkensbedrijven bracht aan het licht dat er 32 luchtwassers waren met tekortkomingen. Tien bleken niet in werking te zijn. De controles van het jaar voordien gaven hetzelfde beeld: de helft van de luchtwassers werkte niet naar behoren, een op de vijf was niet actief.

Luchtwassers verslinden energie en dat bleek ook vaak de reden waarom ze niet werken: door ze uit te schakelen kunnen veehouders immers besparen op hun energiekosten⁶.

Voor biologische productie is dit problematisch. Zelfs indien luchtwassers inpasbaar zouden zijn in de biologische bedrijfsvoering volgens het biologische lastenboek, indien nodig met een lagere effectiviteit (een biologische stal wordt immers op een natuurlijke manier geventileerd), dan nog zijn ze omwille van deze duurzaamheidsoverwegingen niet complementair met de achterliggende biologische principes.

Ammoniakemissiearme stallen

Ook bij de AEA stallen heeft BioForum ernstige vragen bij bepaalde voorwaarden die gesteld worden, zoals bijvoorbeeld de voorwaarden inzake het aantal dieren per m². Waar extensievere systemen eerder geneigd zijn (en biologische productie zelfs verplicht is) om het aantal dieren per m² omwille van dierenwelzijn eerder beperkt te houden, moeten bij dergelijke oplossingen juist meer dieren per m² gehouden worden opdat het stalsysteem daadwerkelijk het gewenste reductiepotentieel zou behalen.

En ook hier laat de effectiviteit in de praktijk (ten opzichte van de theorie) te wensen over, zoals blijkt uit recent onderzoek van de Wageningen Universiteit. Uit recente uitstootcijfers blijkt namelijk dat moderne emissiearme stallen in de praktijk gemiddeld twee keer zoveel ammoniak uitstoten als op papier wordt geclaimd. De werkelijke uitstoot van deze stalsystemen loopt uiteen van 1,1 keer zoveel ammoniakuitstoot in het minst afwijkende geval tot 3,8 keer zoveel uitstoot in het meest afwijkende geval⁷.

Indien een landbouwer een nieuwe AEA-stal moet bouwen, gaat dit meestal gepaard met het houden van extra dieren, opdat de investering voldoende rendabel zou zijn. Een doorrekening van de (milieu-)effecten daarvan (zowel in SBZ-gebied als in regio's met minder SBZ), bv. eventuele moeilijkheden bij de lokale drinkwatervoorziening, het zakken van het waterpeil grond- en oppervlaktewater met een verminderde omzetting van reactieve stikstof in de bodem als gevolg,... ontbreekt in de MER.

⁵ Bovendien kunnen de gevolgen bij defect enorm zijn: <https://nos.nl/artikel/2394954-honderden-varkens-gestikt-in-melderslo-door-uitgevallen-luchtwasser>

⁶ https://www.standaard.be/cnt/dmf20220211_98129999

⁷ <https://nos.nl/index.php/artikel/2430375-stikstofwinst-emissiearme-stallen-blijkt-vaak-flink-overschat>

3. Het correctiemechanisme voor biologische productie is terecht maar onvoldoende

BioForum vindt het niet enkel positief, maar vooral zeer terecht dat er een correctiemechanisme is voor de biologische sector. Biologische landbouw vertrekt immers van een systeembenadering waarbij meerdere problematieken tegelijkertijd bekeken worden, in tegenstelling tot het stikstofbeleid dat enkel en alleen focust op ammoniak (en NOx bij industrie en transport). Maar gezien dit beleid gebaseerd is op de kenmerken en mogelijkheden van de gangbare landbouwsector, is het logisch dat de biologische sector in de problemen komt. Die moet om duurzaamheidsredenen immers voldoen aan een reeks bijkomende normen uit een wettelijk vastgelegd lastenboek. De normen zijn vaak strijdig met de randvoorwaarden van de technologieën die opgenomen zijn in de AEA- of PAS-lijst. Bijvoorbeeld, **maatregelen die het biologische lastenboek oplegt om het welbevinden van de dieren te garanderen, zijn onmogelijk (of worden sterk bemoeilijkt) als het bedrijf moet investeren in ammoniakemissiearme stallen en/of luchtwassers.** Immers:

- De stallen bevatten openingen, zodat de dieren op vastgelegde momenten buiten kunnen. Stallen moeten bovendien op een natuurlijke manier geventileerd worden, dus ook daarvoor zijn er openingen nodig. Dierenwelzijn ligt aan de basis van deze regel. De inschatting van de effectiviteit van dure luchtwassers is gebaseerd op gesloten stalsystemen. Hoe meer openingen in de stal, hoe lager de effectiviteit van een luchtwasser zal zijn.
- De dieren beschikken in bio om redenen van dierenwelzijn over meer ruimte in de stal. Minder dieren per oppervlakte-eenheid betekent tegelijk meer kans op ammoniakuitstoot omdat logischerwijze ook de met mest besmeurde oppervlakte per dier groter is. Het minimum aantal dieren per oppervlakte-eenheid opdat de ammoniakemissiearme stallen daadwerkelijk ammoniakarm zouden zijn, is niet in overeenstemming met het maximum aantal dieren per oppervlakte-eenheid uit het biologisch lastenboek.
- Bio maakt gebruik van stro of ander strooiselmateriaal. Stro is moeilijk te combineren met ammoniakemissiearme maatregelen die genomen worden in de mestopvangsystemen.
- Er is een maximum percentage gebruik van roosters in biologische stallen. Daardoor kunnen een aantal ammoniakemissiearme systemen niet toegepast worden.
- Biologische voeders zijn gebaseerd op natuurlijke ingrediënten. Synthetische aminozuren zijn bijvoorbeeld niet toegelaten. Er worden ook geen synthetische stoffen aan het voeder toegevoegd die de emissies zouden kunnen verlagen en een verdere reductie van de eiwitopname is ook moeilijk te realiseren zonder de gezondheid van de dieren in het gedrang te brengen.

Modelmatige berekeningen houden geen rekening met de kenmerken van de biologische veehouderij

Biostallen hebben kenmerken die een gunstige impact hebben op de ammoniakuitstoot maar daar wordt bij de modelmatige berekeningen geen rekening mee gehouden. Zo is de temperatuur in de

stal en de mestkelder van biologische varkensbedrijven met een gemiddelde van ongeveer 15°C lager dan in gangbaar (ongeveer 25°C). Dat heeft als gevolg dat er minder ammoniak wordt geëmitteerd⁸.

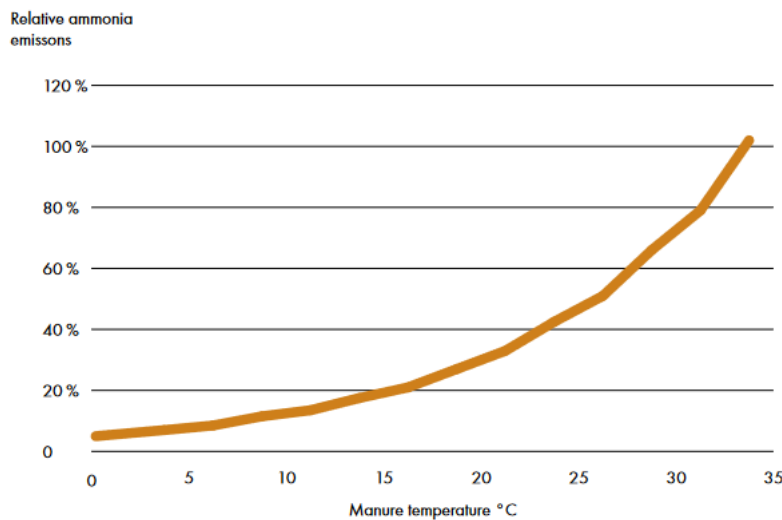

Figure 1: Graph of the relative ammonia emissions in relation to manure temperature. The higher the manure temperature, the more ammonia is emitted. At a manure temperature of 15 ° C, the relative ammonia emissions are at a level of 20 %, whereas at 30 ° C the level of relative ammonia emissions increases to around 80 %.

De sector vermoedt ook dat stro, verplicht volgens het biologische lastenboek, ervoor zorgt dat de ammoniakuitstoot beperkter is. De mate waarin dat gebeurt, zou verder onderzocht moeten worden.

7

Het ontwerp PAS maakt geen onderscheid tussen circulair en grondgebonden systemen enerzijds en anderzijds import van stikstof via kunstmest en soja

Nergens stipt het ontwerp PAS de hoofdoorzaak van het stikstofprobleem aan, namelijk de enorme stikstofimport van het Vlaamse agrovoedingssysteem in de vorm van kunstmest en soja. Die import houdt een niet-grondgebonden landbouwsysteem in stand. Jaarlijks importeert Vlaanderen liefst 227.200 ton stikstof⁹. Het PAS bevat geen enkele maatregel die dit rechtstreeks aanpakt.

Het ontwerp PAS maakt bijgevolg ook **geen onderscheid in functie van de oorsprong van het stikstof in de belasting**. Gaat het over stikstofuitstoot van een bedrijf die de stikstof heeft aangekocht en dus het systeem heeft geïmporteerd in de vorm van kunstmest of buitenlands veevoer (en dus een netto extra aanvoer in het systeem)? Of gaat het over de stikstofuitstoot van een landbouwbedrijf die de stikstof aan het lokale agro-ecosysteem heeft onttrokken (en dus geen of nauwelijks extra aanvoer)?

Uitgaande van de oorsprong van de stikstof is het evident dat agro-ecologische (waaronder biologische) landbouwpraktijken ontzien worden indien ze (al dan niet in samenwerking met collega-

⁸ <https://orgprints.org/id/eprint/43802/1/1300-hb-power-en.pdf>

Voor rundveestallen, zie <https://www.hindawi.com/journals/tswj/2013/825437/>

⁹ <https://omgeving.vlaanderen.be/begroting-van-stikstof-fosfor-en-eiwitstromen-in-het-agrovoedingssysteem-in-vlaanderen-indicatoren>

biologische landbouwers uit de regio) grondgebonden en circulair aan hun nutriëntenhuishouding werken. Ook dat argument benadrukt de noodzaak en de logica van een correctiemechanisme voor de biologische sector, die geen gebruik maakt van kunstmest. In het bijzonder in de biologische rundveesector is de import van krachtvoer bovendien zeer beperkt en in een aantal gevallen zelfs onbestaande.

Merk op dat natuurbeheer zelf ook landbouwingrepen vergt, zoals begrazing. Agro-ecologische en biologische bedrijven worden daar voor ingezet. **BioForum vraagt om te onderzoeken in welke mate biologische bedrijven die, door de stikstofkringloop lokaal te sluiten, in staat zijn om stikstof aan het lokale systeem te onttrekken.** Door in te zetten op veevoeders verkregen via de eigen akkers en geen of nauwelijks veevoeders noch stikstofkunstmest in het lokale systeem te importeren, kan zelfs een “min”-belasting gerealiseerd worden omdat de stikstof het bedrijf uiteindelijk via de dieren (in de vorm van dierlijk eiwit) verlaat. Dergelijk onderzoek moet enerzijds ertoe leiden dat dergelijke aanpak wordt meegeteld in de modellen om de impactscore te berekenen en anderzijds toelaten om beter de verdiensten van dergelijke landbouw in het stikstofdossier in kaart te brengen. Een interessant voorbeeld van de manier waarop dergelijke inspanningen in het stikstofdossier kunnen gevaloriseerd worden, zien we in de Nederlandse provincie Noord-Brabant die dit verder heeft geconcretiseerd in een [handreiking natuurinclusieve melkveehouderij](#). Dit gaat uit van een puntensysteem met maatregelen waaruit een boer kan kiezen.

*Het correctiemechanisme voor bio volstaat niet: **BioForum vraagt een volledige vrijstelling voor de biologische sector***

De implicatie van het correctiemechanisme voor de bedrijven met een impactscore van minder dan 1% is niet helemaal duidelijk. Het kan niet de bedoeling zijn dat, zodra één maatregel op de lijst staat voor een bepaalde diercategorie, alle biologische bedrijven dan verplicht worden om deze ene maatregel in te voeren. Een maatregel moet immers inpasbaar zijn in het bestaande bedrijf.

Het correctiemechanisme voor bio beperkt zich tot de bedrijven met een impactscore kleiner dan 1%. Biologische bedrijven die een hogere impactscore hebben, moeten evengoed voldoen aan de regels uit het biologische lastenboek en trachten zich bovendien zo goed mogelijk te houden aan de achterliggende biologische basisprincipes.

Hen rest niets anders dan de dierenaantallen te verminderen, ook al hebben velen van hen ooit, bij de omschakeling, al hun dierenaantallen gereduceerd. Indien een biologische varkens- of pluimveehouder 60% minder dieren moet houden, dan is hij niet langer rendabel.

In de varkens- en pluimveesector voorziet het ontwerp PAS nochtans een volledige uitzondering voor ammoniakemissiearme staltechnieken. Kortom, een AEA-stal met een impactscore van bijvoorbeeld 15% kan probleemloos verder terwijl een biologische stal met een impactscore van 1,1%, een emissiereductie van 60% moet realiseren.

De voorbije jaren hebben sommige varkens- of pluimveehouders gekozen voor een omschakeling naar bio (met minder dieren) om op die manier hun impactscore te verminderen. Indien hun score hoger is dan 1%, zullen ze als gevolg van dit ontwerp PAS, nog eens het aantal dieren moeten inperken met 60%. Ze hadden er destijds ook voor kunnen kiezen om een AEA-stal te bouwen, ook al

was hun impactscore dan hoger uitgekomen dan met de biologische stal. In dat geval zouden ze nu in elk geval geen verdere reductie moeten doen.

In dat verband willen we ook verwijzen naar het vierde punt onder het correctiemechanisme dat betrekking heeft op *“diercategorieën en productiesystemen waarvoor geen erkende maatregelen voorhanden zijn of die niet vervat zijn in de generieke reductiemaatregelen, zoals geiten, schapen en konijnen.”* Daar lijkt geen beperking te zijn tot een impactscore van 1%. Op zich is dit logisch: aangezien er geen erkende maatregelen voorhanden zijn, kunnen ze ook niet worden toegepast. Die logica geldt echter evengoed voor de biologische sector, ook voor biologische bedrijven met een impactscore van meer dan 1%. Bio wordt daardoor nogmaals gediscrimineerd.

BioForum benadrukt dat bio op die manier twee keer gediscrimineerd wordt en vermoedt dat dit juridisch niet sluitend is. Dergelijke discriminatie is nefast voor de toekomst van de sector, wat ook beleidsmatig te betreuren is, gezien het beperkte aandeel bio in Vlaanderen en de ambitieuze doelstellingen van de Europese Commissie inzake bio.

Gezien de voordelen van bio vraagt BioForum om de bovenste grens van het correctiemechanisme (de 1%) te laten vallen. Dit komt neer op een pleidooi voor een algehele vrijstelling van de biosector, net zoals het geval is 1) met AEA-varkens- en pluimveestallen, als 2) met de andere diercategorieën en productiesystemen waarvoor geen erkende maatregelen voorhanden zijn.

4. Nood aan een PAS lijst die ammoniak reducerende technieken, eigen aan een agro-ecologische en/of biologische bedrijfsvoering, opneemt

De AEA-lijst is, zoals gezegd, niet bruikbaar in bio. Ook de PAS-lijst had tot nog toe geen aandacht voor de specifieke kenmerken van de biologische productiemethode. **Maatregelen die eigen zijn (of gemakkelijk toepasbaar zijn) voor de biologische manier van werken moeten snel op de PAS-lijst opgenomen worden. Bv. impact stro bij ammoniakreductie, gebruik van zeoliet, voorzien van bomen en struiken in de uitloop of rond het bedrijf,...**

BioForum vraagt om snel werk te maken van 1) een helder beoordelingskader om nieuwe maatregelen in de PAS-lijst op te nemen en 2) de samenstelling van het wetenschappelijke comité die de maatregelen moet beoordelen.

Bovendien vraagt BioForum ook bijkomend budget voor onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar PAS-maatregelen die effectief én voor de boer gemakkelijker toepasbaar financieel haalbaar zijn, zoals managementmaatregelen, inrichting van de uitloop,... Het valt te verwachten dat fabrikanten van technologieën er alle belang bij hebben om zelf voldoende wetenschappelijke referenties te voorzien om hun product op de lijst te krijgen. Voor eenvoudige maatregelen die de boer zelf kan implementeren is dat niet het geval. Daarom is het logisch dat extra overheidsmiddelen worden ingezet voor het nodige wetenschappelijke onderzoek die het reductiepotentieel van dergelijke maatregelen moet financieren.

Voor wat betreft de biologische bedrijven met een impactscore van minder dan 1%, moet er bij de samenstelling van de toekomstige PAS-lijst ook voldoende gewaakt worden over de

kosteneffectiviteit van een maatregel, vooraleer die geacht wordt toepasbaar te zijn in bio (en dus quasi verplicht wordt om te implementeren, cfr. het correctiemechanisme). Bij hoge kosten moet het reductiepotentieel aanzienlijk zijn. Het sop moet de kool wel waard zijn.

5. Gebrek aan rechtszekerheid in relatie tot de goede staat van instandhouding in 2050

Rechtszekerheid is van prioritair belang

Rechtszekerheid voor de landbouwers is cruciaal om draagvlak van de regelgeving te realiseren en bijgevolg ook om de doelstellingen te halen. Het maatschappelijke protest tegenover de PAS heeft in belangrijke mate te maken met de manier waarop in het verleden (en vooral sedert 2015) vergunningen zijn afgeleverd. Dat die vergunningen nu opnieuw in vraag moeten worden gesteld, is nefast voor het draagvlak in de landbouwsector (inclusief bio) voor het omgevingsbeleid in het algemeen en dit stikstofakkoord in het bijzonder. Daarom is het belangrijk dat de vergunningen die de komende jaren volgen uit dit definitief PAS juridisch wel degelijk kunnen stand houden. Ook omwille van die reden is het belangrijk om zo snel mogelijk tot een sluitend akkoord te komen. Het is overigens één van de doelstellingen van dit PAS, dat een toekomstgericht, werkbaar en rechtszeker kader moet bieden voor vergunning- en toestemmingverlening. BioForum is van mening dat deze doelstelling niet zal worden bereikt met het ontwerp PAS dat nu voorligt.

Momenteel zitten we al halverwege de tijdslijn voor het behalen van de tussentijdse doelstelling van 2030 (de 2030-doelstelling voor emissie- en depositiereductie), namelijk dat voor elk A-habitatype in een SBZ-H de gemiddelde overschrijding van de kritische depositiewaarden (KDW) met minstens 50% moet gereduceerd zijn ten opzichte van de toestand in het referentiejaar 2015.

Alle voorstellen van maatregelen uit dit ontwerp PAS zijn gericht op het behalen van deze 2030-doelstelling, maar achterliggend spelen ook de doelstellingen voor 2045 en 2050 mee, namelijk tegen 2045 volledig wegwerken van de gemiddelde overschrijding van de KDW in de A-habitats en tegen 2050 komen tot een gunstige toestand in alle A-habitats.

Dit gegeven creëert **bijkomende rechtsonzekerheid: enerzijds omwille van het gebrek aan een systeembenadering en anderzijds omwille van de onzekerheid dat de huidige technologie, waar zo sterk op wordt ingezet, in staat zal zijn om de vooropgestelde doelstellingen te realiseren.**

- De gunstige staat van instandhouding in de A-habitats die we in 2050 willen bereiken, is niet alleen afhankelijk van stikstofdepositie. Natuurgebieden en het leefmilieu in het algemeen ondervinden ook hinder van nitraat, pesticiden, verdroging, enz. Vlaanderen slaagt er nog steeds niet in om al deze problemen vanuit één samenhangend beleid te benaderen. **Dergelijke systeembenadering vergt maatwerk per natuurgebied en zelfs per bedrijf, gebaseerd op de visie die voor elk Natura 2000 gebied ontwikkeld is.**
- Dit ontwerp definitief PAS legt een zeer sterke nadruk op (end-of-pipe) technologie, waarvan de effectiviteit niet gegarandeerd is, of in de praktijk vaak (veel) beperkter blijkt dan theoretisch vooropgesteld in de AEA- of PAS-lijsten (zie eerder punt). Het is riskant om er op te rekenen dat deze technologie de problemen zullen oplossen, niet naar 2030 toe en zeker

niet naar 2045 toe. Landbouwers werken met een lange investeringshorizon van ongeveer twintig jaar. Een stal die gebouwd wordt tussen nu en 2030 zal dus moeten bijdragen aan de doelstelling van 2045.

Maak nu al werk van een gebiedsgerichte geïntegreerde aanpak om de doelen van 2045 en 2050 tijdig te behalen en zorg op die manier voor rechtszekerheid

BioForum vraagt dat het PAS vandaag al vooruitblijkt om de doelstellingen van 2045 en 2050 te behalen. Maar in tegenstelling tot het hoofdzakelijk generieke beleid dat nu voorligt, zijn we voorstander van **een aparte aanpak per gebied en zelfs per bedrijf**. Zo kan veel meer vanuit de praktijk en vanuit de noden van het nabijgelegen natuurgebied worden gewerkt. **Dergelijke aanpak dient participatief te gebeuren, met alle lokale landbouwers en natuurbeheerders, maar ook eventuele andere belanghebbenden uit de betrokken regio. Zo kan de “one size fits all” aanpak van dit PAS worden verlaten en kan bekeken worden hoe lokaal, en in samenwerking, zo snel mogelijk en effectief kan gewerkt worden aan het behalen van de natuurdoelstellingen van dat gebied.**

Bij dergelijke oefening pleiten we ook voor een systeemaanpak, waarbij preventief en brongericht komaf gemaakt wordt met alle mogelijk omgevingsproblemen: nitraat, ammoniak, enterische emissies, verdroging, en mogelijke oplossingen (bv. middelen uit het GLB, klimaatfonds,...).

Verschillende beleidsinstrumenten kunnen dan worden ingezet voor een participatief bepaalde, gezamenlijke, geïntegreerde visie op de aanpak van de relatie tussen natuur, milieu, klimaat en landbouw. De bestaande managementplannen per SBZ-H kunnen als basis dienen om vanuit te vertrekken. Een voorbeeld waartoe dit kan leiden, zien we op het Nederlandse Waddeneiland, Schiermonnikoog, waar melkveehouders de handen in elkaar sloegen om samen tot een oplossing te komen met veel minder dieren (dus preventief en brongericht) in plaats van één bedrijf te sluiten en de rest intensief verder te laten boeren¹⁰.

¹⁰ <https://www.groene.nl/artikel/we-willen-hand-in-hand-met-de-natuur-boeren>